



Riigikogu põhiseaduskomisjoni istungi protokoll nr 133

Tallinn, Toompea

Teisipäev, 04. november 2025

Algus 14.00, lõpp 16.34

Juhataja: Ando Kiviberg (esimees)

Protokollija: Markus Veia (konsultant)

Võtsid osa:

Komisjoni liikmed: Ants Frosch, Madis Kallas (Lauri Läänemets asendusliige), Anastassia Kovalenko-Kõlvart, Katrin Kuusemäe, Kalle Laanet, Evelin Poolamets, Pipi-Liis Siemann, Timo Suslov, Jaak Valge

Komisjoni ametnikud: Erle Enneveer (nõunik-sekretariaadijuhataja), Helin Leichter (nõunik), Karin Tuulik (nõunik)

Puudus: Helir-Valdor Seeder

Kutsutud: Kaitseministeeriumi kaitsevõime asekanstler Kadri Peeters; Kaitseministeeriumi kaitse-eelarve osakonna juhataja Marika Tuusis (1. päevakorrapunkt); algataja esindaja Toomas Uibo; Põllumajandus- ja Regionaalministeeriumi kohalike omavalitsuste osakonna õigusnõunik Olivia Taluste ja regionaalpoliitika osakonna nõunik Riina Nurmsaar; Saaremaa valla abivallavanem Liis Lepik; Lääne-Nigula vallavanem Janno Randmaa (MS Teams vahendusel); Viimsi valla planeeringute osakonna juhataja Merje Muiso (2. päevakorrapunkt); pöördujate kontaktisik Henn Leetna ja tema esindaja Olev Tomson (4. päevakorrapunkt); pöördujate kontaktisik Anton Petrov (5. päevakorrapunkt)

Päevakord:

1. Sotsiaaldemokraatliku Erakonna fraktsiooni, Tanel Kiige, Jaak Aabi, Andre Hanimäe, Züleyxa Izmailova algatatud Riigikogu otsuse „Riigikogu uurimiskomisjoni moodustamine Kaitseministeeriumi valitsemisala rahakasutuse kontrollimiseks“ eelnõu (714 OE) esimese lugemise ettevalmistamine
2. Kalev Stoicescu, Madis Kallase, Marek Reinaasa, Tanel Teini, Lauri Hussari, Toomas Uibo, Peeter Tali, Annely Akkermanni, Tiit Marani algatatud püriasustusega väikesaarte seaduse muutmise seaduse eelnõu (685 SE) eelnõu esimese lugemise ettevalmistamine
3. Vabariigi Valitsuse algatatud perekonnaseisutoimingute seaduse, rahvastikuregistri seaduse ja riigilõivuseaduse muutmise seaduse eelnõu (687 SE) kolmanda lugemise ettevalmistamine
4. Kollektiivne pöördumine „Lõpetage e-hääletamine - vastuolu rahvusvahelise õigusega, EV Põhiseadusega“
5. Kollektiivne pöördumine „Nõuame sotsiaalminister Karmen Jolleri tagasiastumist“
6. Info ja muud küsimused

1. Sotsiaaldemokraatliku Erakonna fraktsiooni, Tanel Kiige, Jaak Aabi, Andre Hanimäe, Züleyxa Izmailova algatatud Riigikogu otsuse „Riigikogu uurimiskomisjoni moodustamine Kaitseministeeriumi valitsemisala rahakasutuse kontrollimiseks“ eelnõu

(714 OE) esimese lugemise ettevalmistamine

Ando Kiviberg tutvustas eelnõu, mille sisu on Kaitseministeeriumi valitsemisala kontrollimiseks uurimiskomisjoni moodustamine selleks, et selgitada välja selle ministeeriumi rahakasutuses ilmnunud probleemide ulatus ja põhjused ning teha ettepanekud kontrolli tõhustamiseks ja usalduse taastamiseks. Ta tutvustas Kaitseministeeriumi esindajaid ning andis eelnõu tutvustamiseks sõna algataja esindaja Madis Kallasele.

Madis Kallas rõhutas, et eelnõu ei ole seotud eelmisel päeval avaldatud riigikaitse teemalise raportiga. Ettepanek lähtub vajadusest hoida kaitsekulud pikka aega kõrgel, kuna rahvusvahelises julgeolekukeskkonnas ei ole näha rahunemist. Oluline on säilitada ühiskonnas kõrge usaldus riigi institutsioonide, sealhulgas Kaitseministeeriumi, Kaitseväe ja Kaitseliidu vastu ning anda selged vastused rahakasutuse, hangete ja audititega seotud küsimustele. Riigikogu otsuse eelnõu näeb ette uurimiskomisjoni moodustamise. Ettekandja rõhutas, et komisjoni arutelud on kavas läbi viia käesoleva aasta jooksul, kuid vajaduse korral on võimalik komisjoni töö tähtaega pikendada. Komisjoni kuuluks üks esindaja igast fraktsioonist. Eesmärk ei ole kedagi rünnata ega õõnestada, vaid tagada läbipaistvus ja anda vastused küsimustele selleks, et ühiskond oleks valmis rohkem riigikaitsele panustama ning Riigikogu omaks paremat ülevaadet Kaitseministeeriumi tööst.

Ando Kiviberg tänas eelnõu algataja esindajat tutvustuse eest ning andis komisjoni liikmetele sõna küsimuste esitamiseks.

Pipi-Liis Siemann küsis, kas algatajatele on juba teada, et Kaitseministeeriumi valitsemisalas esinevad süsteemsed rahakasutuselased puudused, nagu seletuskirjas viidatud, ning palus nimetada, millised need konkreetselt on.

Madis Kallas vastas, et eelnõu koostamise peamiseks ajendiks olid Riigikontrolli sõnavõttud ja seal esile toodud probleemid, sealhulgas ettemaksude ja rahakasutuse küsimused. Sama oluliseks kui raha kasutamine pidas ta selle kasutamise kommunikatsiooni, mis võib peegelduda ühiskonnas negatiivselt ka siis, kui sisuline olukord on korras.

Jaak Valge märkis, et toetab komisjoni loomist, kuna Kaitseministeerium kipub toimima nagu riik riigis ja lekkinud raporti mustandi reaktsioonid jätsid mulje, et kriitikat ei võeta tõsiselt. Ta soovis teada, millist taset riigisaladuse juurdepääsule peaksid komisjoni liikmed omama.

Madis Kallas selgitas, et eelnõuga loodavasse komisjoni võiksid kuuluda Riigikogu liikmed, kellel kõigil on ametikohajärgselt riigisaladuse luba, kuid see ei välista võimalust, et fraktsioonid esitavad kandidaadiks liikme, kellel on olemas veel kõrgema tasemega luba.

Ando Kiviberg tänas Jaak Valget täpsustuse eest ning rõhutas, et riigikaitsekomisjoni dokument ei ole raport, vaid parimal juhul mustand, mida riigikaitsekomisjon ei ole põhjalikult arutanud, heaks kiitnud ega vastu võtnud, mistõttu ei saa seda sellisena käsitleda.

Kalle Laanet viitas Riigikontrolli tööle ja küsis, mida suudaks Riigikogu erikomisjon teha paremini või rohkem kui Riigikontroll, kellel on olemas vastavad spetsialistid ja kes on oma seisukohad juba esitanud. Ta märkis, et Kaitseministeeriumis käib juba aktiivne töö puuduste

likvideerimiseks ning soovis teada, millist lisaväärtust erikomisjon annaks.

Madis Kallas tunnustas Riigikontrolli tehtud tööd ja möönis, et infot on saadud nii Riigikogu liikmetelt kui ka ministeeriumist. Eelnõu eesmärk on tagada, et keerulistel aegadel jõuaks täiendav informatsioon jooksvalt kõigile Riigikogu fraktsioonidele. Probleemiks on olnud info liikumine, mis on sageli toimunud meedia kaudu, mistõttu soovitakse otsesuhthust ministeeriumi ja Riigikogu liikmete vahel. Raske on prognoosida, kas ja mida uut ilmneb, kuid oluline on vältida spekulatsioone ja arutelusid, mis süvendavad mitteusaldust Kaitseministeeriumi vastu. Soov on tõsta riigikaitseküsimustes usaldust ja vältida vastasseise.

Kalle Laanet küsis, kas olemasolevad töövormid Riigikogus, näiteks kohtumised fraktsioonides ja komisjonides, ei võimalda juba vajalikku infovahetust. Uue erikomisjoni loomine tähendaks lisakulu riigieelarvele, mistõttu tõstatub küsimus, kas selline lahendus on põhjendatud.

Madis Kallas leidis, et Ukraina sõda ja Eesti liikumine 5% kaitsekulutuste suunas SKP-st on esile kutsunud suurema muutuse kui ükski teine, mõjutades oluliselt nii Eesti riigieelarvet kui julgeolekupoliitikat Euroopa tasandil. Sellises olukorras peaks parlament omama asjast komisjoni kaudu paremat ülevaadet. Ta märkis, et komisjoni töö käigus võivad tekkida küsimused, mida praegu ei osata esitada, kuid mis vajavad vastuseid. Kaitseministeeriumi tegevuses ei kahelda, kuid oluline on tagada, et info jõuaks otse kõigile fraktsioonidele.

Evelin Poolamets väljendas toetust uurimiskomisjoni moodustamisele, kuigi eelnõu keskendub peamiselt rahakasutuse probleemidele. Ta viitas Riigikontrolli auditile, mille kohaselt Kaitseväge ja kaitseinvesteeringute keskus ei pea varade ja lepingute üle korrektset arvestust. Tema hinnangul võiks eelnõusse lisada ka raamatupidamislike nõuete kontrolli, et komisjonis saaks varade ja lepingute osas selguse.

Madis Kallas nõustus Evelin Poolametsa ettepanekuga, märkides, et rahakasutuse teema hõlmab ka viidatud kitsamaid alajaotusi, mistõttu komisjon võiks neid kindlasti käsitleda.

Ando Kiviberg märkis, et Riigikontrolli raportist tulenevate probleemide lahendamine on kõigi huvides, kuid nende teemadega tegelevad juba riigikaitsekomisjon ja riigieelarve kontrolli erikomisjon, kes on seda arutanud nii kinnistel kui avalikel istungitel ning jätkavad arutelusid. Ta küsis, mida täiendav komisjon juurde annaks ja millist lisaväärtust see pakuks võrreldes olemasolevate komisjonidega.

Madis Kallas selgitas, et olemasolevad komisjonid on tegutsenud Riigikogus aastakümneid ja neil on alati olnud tööjärg, sõltumata olukorrast. Praegust olukorda peab ta aga erakorraliseks, kuna riik ja geopoliitiline kontekst ei ole tavapärased. Seetõttu näeb ta vajadust ajutise täiendava komisjoni järele, mis keskenduks kaitsekulude suurendamise toetuse ja ühiskonna mõistmise tõstmisele. Ta rõhutas, et praegused kaitsevaldkonna kulutused on Eesti viimase 30 aasta jooksul ainulaadsed.

Anastassia Kovalenko-Kõlvart märkis, et toetab lisauurimiskomisjoni moodustamist, kuna erikomisjonidel on tavaliselt palju teemasid ja eraldi komisjon võimaldaks keskenduda ühele konkreetsele küsimusele. Ta tõi välja, et korruptsioonivastases erikomisjonis on takistuseks olnud istungite mahahäätamine, mistõttu loodab ta konsensuslikku otsust ja erakondade

ühist panust. Lisaks rõhutas ta, et Riigikogu kodu- ja töökorra seadus annab uurimiskomisjonile erimeetmed, mis tagavad ministrite ja ametiisikute kohustusliku osalemise ning dokumentide esitamise, mille rikkumise korral rakendatakse rahatrahvi ja muid sanktsioone. See tagab parlamendiliikmetele vajaliku informatsiooni, mida erikomisjonide puhul ei ole.

Ando Kiviberg tänas komisjoni liikmeid küsimuste ja arvamuste eest ning andis seejärel sõna Kaitseministeeriumi esindajatele.

Kadri Peeters selgitas, et tema vastutusalasse kuuluvad kaitse-eelarve, kaitseplaneerimise ja kaitsevalmiduse osakonnad ning Riigikontrolli aastaaruandes toodud probleemid puudutavad peamiselt tema haldusala. Ta tõi välja neli peamist märkust Riigikontrolli aastaaruandest: Kaitseväge varude arvestuse ja inventeerimise puudulik korrapärasus, mis tulenes juurdepääsu puudumisest infosüsteemidele; riskid Ukraina abiga seotud varude ja vahendite vahendamisel, mida korrastatakse; Eesti finantsaruandluse standardi põhimõtete mittejärgimine, mille osas on kokkulepe parandamiseks; ning Kaitseinvesteeringute Keskuse ja Kaitseväge finantsarvestuse tööprotsesside puudused, mis vajavad korrastamist. Ta kinnitas, et ministeerium nõustub Riigikontrolli hinnanguga, et tegemist on süsteemsete, mitte raamatupidamislike probleemidega, ning töötab tegevuskava alusel nende lahendamiseks. Ta lisas, et töögrupp arutab iganädalaselt finantsarvestuse ja materjalimajanduse küsimusi ning Riigikontrolliga on alustatud koostööd 2025. aasta aruande koostamiseks, mis on tema hinnangul praegu väga hea ja konstruktiivne.

Marika Tuusis täpsustas, et Ukraina abiga seotud probleem on lahendatud, kuna 2026. aasta riigieelarve eelnõus kajastatakse abi toetusena nii tuludes kui kuludes. Riigikontrolli hinnangul ei olnud kõik riskid varasemalt maandatud, kuid nüüd on need arvestatud. Varasem etteheide Kaitseministeeriumile tulenes tehingute arvelevõtmisest enne varade Eestisse jõudmist, mis oli statistika eripära, kuid raamatupidamise reeglite järgimine on kokku lepitud. Lisaks käsitles ta ettemakseid, märkides, et need on kaitsevaldkonnas rahvusvaheliste hangete puhul vältimatud. Inventuur on läbi viidud ja koostöös Riigi Tugiteenuste Keskusega (RTK) on kõik ettemaksed põhjendatud, kuigi protsessi korrastatakse, et tagada pidev ülevaade ja vältida probleeme.

Timo Suslov märkis, et Kaitseministeeriumil on väga suur eelarve ning puuduste kõrvaldamiseks on juba rakendatud meetmeid. Ta esitas küsimuse koostöö kohta riigikaitsekomisjoniga, soovides teada, kas toimub regulaarne arutelu ja tagasiside andmine Riigikontrolli tähelepanekute osas, millised parandused on tehtud ja millised on veel plaanis. Samuti uuris ta, kas komisjon saab ülevaated ja Riigikogu liikmed vajalikud vastused.

Kadri Peeters sõnas, et nad on käinud kantsleri ja siseauditi juhiga vähemalt ühe korra riigikaitsekomisjonis ning tema teada on kantsler seal osalenud veel kaks korda. Samuti on käidud riigieelarve kontrolli erikomisjonis vähemalt ühe korra, kuid tema ise ei ole seal osalenud ega välista, et neid kordi on olnud rohkem. Ta lisas, et aru antakse regulaarselt ja esitatud küsimustele vastatakse.

Marika Tuusis märkis, et riigieelarve kontrolli erikomisjon vaatab põhjalikult üle kavandatava tegevuskava ning protsess on alles algusjärgus. Alustati 2025. aasta majandusaasta aruandega ning Riigikontroll on edastanud valimiküsimusi ja osaleb

inventuurides. Eelmisel aastal tekkis probleem, kuna neil ei olnud võimalust kõigis inventuurides osaleda, sest osa neist oli juba läbi viidud. Praegu on kokku lepitud inventuuride ajakava. Ühes inventuuris on nad juba osalenud ning plaanivad osaleda veel mitmes. Koostöö Riigikontrolliga on tihe ja tõenäoliselt tuleb erikomisjonile anda senisest olukorrast uus ülevaade.

Evelin Poolamets viitas koostööle Riigikontrolliga ning küsis Riigikontrolli auditi kohta, kus heidetakse ette, et osa lepinguid varjatakse või neid ei esitata. Ta uuris, millised sammud on astutud, et tagada Riigikontrollile juurdepääs dokumentidele ja kas Riigikontrolli kontrolöridel on vajalikud riigisaladuse load olemas ning kas erimeelsus dokumentide kättesaadavuse osas on lahendatud.

Kadri Peeters selgitas, et aruandes toodud etteheited Kaitseministeeriumi ja Riigi Kaitseinvesteeringute Keskuse kohta tulenesid arusaamatusest. Lepinguid oli kokku 11 või 12, kuid Riigi Kaitseinvesteeringute Keskus edastas Riigikontrollile kolm lepingut eeldusel, et need on sarnased. Tegemist oli kommunikatsiooniveaga. Käesoleval aastal rõhutati esimesel kohtumisel Riigikontrolliga, et infole piiranguid ei seata. Kui isikul on riigisaladuse luba ja teadmisyvajadus, tagatakse juurdepääs kogu soovitud teabele.

Marika Tuusis märkis, et Riigikontrollile on tagatud võimalus kasutada vastavalt kehtivatele lubadele omanikusüsteemi. Juurdepääs on võimalik ainult asutuse ruumides, kuid infosüsteemis, kus asuvad hanked, saab Riigikontroll teha valikupõhist andmete päringut. Materjalimajanduse ja ressursihalduse süsteem TAKS oli eelmisel aastal probleemiks, kuna juurdepääsu ei tagatud. Juurdepääsu tagamine ei ole keeruline ning see on praeguseks lahendatud.

Evelin Poolamets tõi esile Riigikontrolli kriitika, et sadade miljonite eurode eest soetatud kaupade asukohta ei suudetud tuvastada ning jäi ebaselgeks, kas need on laos ja kohale jõudnud. Ta küsis, kas probleem on nüüdseks lahendatud ning kas raskus seisnes Riigikontrolli tuvastamisvõimekuses või hoopis arhiveerimise ja numeratsiooni puudulikkuses. Samuti soovis ta selgitust, miks ei tekkinud Riigikontrollil võimalust kontrollida kaupade jõudmist sihtkohta.

Kadri Peeters rõhutas, et teema on märksa laiem ja puudutab kogu Kaitseväge materjalimajandust, mis on äärmiselt keeruline valdkond. Kõik Kaitseväge saabuvad varustuse üksused, sealhulgas relvasüsteemid, koosnevad mitmest komponendist, mis jõuavad kohale erinevatel aegadel, mistõttu on protsess keerukas ja nõuab süsteemset lähenemist. Alates maikuust on selgunud, et materjalimajandus ei ole poliitiliselt nähtav, kuid vajab süvitsi analüüsi ja süsteemi parendamist. Selleks on kokku kutsutud iganädalased koosolekud, et saavutada kahe-kolme aasta jooksul uus kvaliteeditase. Eesmärk on jälgida kogu ahelat alates varude tellimisest kuni arvelevõtmiseni ning lahendada tuvastatud probleemid. Näitena tõi ta välja kaitsevägealaste rotatsiooni, kus ametikohtade vahetus kolme-nelja aasta järel tekitab teadmiste kadumise riski. Esimesed poolteist aastat kulub uuel töötajal süsteemi tundmaõppimisele, mis jätab lühikese perioodi efektiivseks tööks. Lahendusena kaalutakse varude haldamiseks tsiviiltöötajate kaasamist. Analüüs ja tegevuskava koostamine võtab aega ligikaudu pool aastat, millele järgneb pikem elluviimise etapp.

Marika Tuusis lisas, et vara saabumisel võib see koosneda kümnetest kastidest väga väikeste

detailidega ning saabuda teises valuutas, mis tuleb ümber arvestada. Vara hinnastamiseks on vajalik valuutakonversioon ja detailide järkjärguline arvelevõtmine. Protsessi on võimalik kiirendada, kuid täielik korrastamine võtab aega ning toimub etappide kaupa. Koostöös Kaitseväge ja RTK-ga püütakse varad kiiremini arvele võtta. RTK raamatupidajad panustavad aktiivselt lahenduste leidmisse, et lihtsustada ja muuta protsesse selgemaks. RTK on koostööaldis ja soovib korrektsust, kuid see on tekitanud viivitusi, millele Riigikontroll on juhtinud tähelepanu.

Kalle Laanet rõhutas, et Eesti maksumaksja ajalooliselt suurim panus kaitsevaldkonda peab olema efektiivne ja õiguspärane ning selles ei kahtle keegi. Lisaks sisulisele korrektsusele peab panus näima ka väljapoole läbipaistev ja ootustele vastav. Ta märkis, et senised tegevused on olnud ulatuslikud, kuid soovitas olla proaktiivne ning pakkuda Riigikogu komisjonidele perioodilisi ülevaateid tehtud töödest ja saavutatud tulemustest. Tema hinnangul aitaks see vältida kahtlusi ja kõhkusi ning tagada, et kõik toimuks vastavalt õigusnormidele.

Kadri Peeters kinnitas valmisolekut tulla ja selgitada tehtavat tööd. Ta väljendas isiklikku pettumust, et Kaitseministeeriumi on väljastpoolt tajutud kui „riik riigis“, rõhutades, et sellist arusaama ta ei jaga. Ministeerium soovib ise võtta proaktiivsema rolli ning on valmis regulaarselt Riigikogus aru andma. Ta märkis, et viimase kuue kuu jooksul on ta osalenud Riigikogus väga paljudel kohtumistel, ning kinnitas, et teeb seda hea meelega.

Ando Kiviberg küsis, kuidas nähakse uurimiskomisjoni tööd olukorras, kus komisjoni tegevuse käigus võib tekkida kokkupuude NATO saladustega. Ta soovis teada, kuivõrd on nõutav, et komisjoni liikmetel oleks NATO saladuse luba, ning palus hinnangut selle vajalikkusele.

Kadri Peeters märkis, et tõenäolisemalt on vajalik Eesti riigi saladusele juurdepääsu luba, mitte NATO saladustatud teabele juurdepääsu luba. Tema sõnul on kõigil Riigikogu liikmetel riigisaladuse luba olemas. Ta lisas, et ei oska hetkel täpselt hinnata, kuid peab ebatõenäoliseks, et uurimiskomisjoni töö käigus tekiks ulatuslik kokkupuude NATO salastatud teabega.

Ando Kiviberg tänas külalisi ning tegi ettepaneku eelnõu tagasi lükata (poolt 5: Ando Kiviberg, Katrin Kuusemäe, Kalle Laanet, Pipi-Liis Siemann, Timo Suslov; vastu 5: Ants Frosch, Madis Kallas, Anastassia Kovalenko-Kõlvart, Evelin Poolamets, Jaak Valge; erapooletuid 0). Ettepanek ei leidnud toetust.

Erle Enneveer selgitas, et sisemiste reeglite kohaselt tuleb läbi viia ka hääletus eelnõu esimese lugemise lõpetamiseks. Ta viitas juhatuse ja vanematekogu 2020. aasta seisukohtadele, milles on kirjas, et juhul, kui tagasilükkamise ega lugemise lõpetamise otsuse ettepanekud ei saa komisjoni toetust, võib saata eelnõu täiskogu päevakorda esimeseks lugemiseks ilma komisjonipoolse ettepanekuta. Ta lisas, et eelmisel korral sama olukorra tekkides teist hääletust ei toimunud, kuid juhatuse nõunikega teemat arutades juhiti tähelepanu sellele, et kooskõlas sisemiste reeglitega tuleb sellisel juhul hääletada mõlemat ettepanekut. Ehk soovib keegi jääda teisel hääletusel näiteks erapooletuks või jätta hääletamata.

Anastassia Kovalenko-Kõlvart sõnas, et esimese lugemise lõpetamise või eelnõu tagasilükkamise otsustamine toimub hääletuse teel. Antud juhul, kui hääletusel ei saavutatud poolthäälteenamust, tähendab see seda, et komisjon otsustas eelnõu mitte tagasi lükata. Ta rõhutas, et sellisel juhul on komisjoni otsus selge, mitte eelnõu tagasi lükata.

Evelin Poolamets kommenteeris, et Riigikogus esineb sageli olukordi, kus otsuse eelnõu ei saa 51 poolthäält, kuid sellest ei järeldu, et tuleks nõuda 51 vastuhäält. Tema hinnangul on huvitav, et otsused, mis ei leia kinnitust, tuleks justkui uuesti hääletada vastupidise otsuse saamiseks.

Anastassia Kovalenko-Kõlvart leidis, et teist hääletust ei ole vaja korraldada, kuna tegemist oleks kahe konkureeriva hääletusega. Tema hinnangul on komisjon oma seisukoha juba väljendanud, häältega 5 poolt ja 5 vastu ei leidnud toetust ettepanek eelnõu esimesel lugemisel tagasi lükata.

Ando Kiviberg märkis, et seni esitatud seisukoht on arusaadav, kuid rõhutas, et komisjoni tegevuses tuleb lähtuda Riigikogus kujunenud praktikast, mis on kehtinud vähemalt viimased viis aastat.

Ants Frosch avaldas toetust A. Kovalenko-Kõlvarti seisukohale ning leidis, et kui komisjon ei ole varasemalt rakendanud viie aasta vanust menetluspraktikat, ei ole põhjust seda nüüd muuta. Tema hinnangul tuleks jätkata senise töökorraldusega ning vältida täiendavat hääletust, kuna komisjon on oma seisukoha juba väljendanud.

Anastassia Kovalenko-Kõlvart tõi esile, et tema juhitud komisjoni istungitel on viigilisi hääletustulemusi esinenud sageli ning teoreetiliselt oleks võimalik igas küsimuses alkatada konkureerivaid hääletusi. Tema hinnangul vajaks see praktika selgust ning võiks olla arutelu objektiks täiskogu saalis või eraldi pöördumise kaudu Riigikogu juhatuse poole. Ta viitas, et praegune käsitus võib tuleneda vanematekogu ja juhatuse varasematest suunistest, kuid see pole selge.

Ando Kiviberg märkis, et vastutus otsuse langetamise eest lasub komisjoni esimehel. Ta teatas, et komisjoni esimehena otsustab ta lähtuda loogikast, et komisjon on otsuse juba teinud. Kuna hääletus toimus, ei pea ta vajalikuks korraldada samas küsimuses teist hääletust.

Kuna ettepanek eelnõu tagasi lükata ei saanud poolthäälteenamust ja komisjon selles osas otsust vastu ei võtnud, esitab komisjon eelnõu täiskogu päevakorda komisjonipoolse ettepanekuta. Seadusest tulenevalt lõpetatakse eelnõu esimene lugemine täiskogus hääletamiseta, kui eelnõu tagasilükkamise ettepanekut ei tehta täiskogus.

Otsustati:

1.1. Teha ettepanek võtta eelnõu täiskogu päevakorda 12.11.2025 (konsensus: Ants Frosch, Madis Kallas, Ando Kiviberg, Katrin Kuusemäe, Kalle Laanet, Evelin Poolamets, Pipi-Liis Siemann, Timo Suslov, Jaak Valge).

1.2. Määrata juhtivkomisjoni esindajaks põhiseaduskomisjoni liige Kalle Laanet (konsensus: Ants Frosch, Madis Kallas, Ando Kiviberg, Anastassia Kovalenko-Kõlvart, Katrin Kuusemäe, Kalle Laanet, Evelin Poolamets, Pipi-Liis Siemann, Timo Suslov, Jaak Valge).

2. Kalev Stoicescu, Madis Kallase, Marek Reinaasa, Tanel Teini, Lauri Hussari, Toomas Uibo, Peeter Tali, Annely Akkermanni, Tiit Marani algatatud püsiasiustusega väikesaarte seaduse muutmise seaduse eelnõu (685 SE) eelnõu esimese lugemise ettevalmistamine

Ando Kiviberg meenutas komisjoni liikmetele, et 20. oktoobri 2025 istungil eelnõu arutati ning otsustati korraldada täiendavaid kuulamisi. Arutelul märkis algatajate esindaja Toomas Uibo, et eelnõu kahes esimeses punktis on selgus saavutatud ning kolmas punkt leiab tõenäoliselt lahenduse kohaliku omavalitsuse korralduse seaduse (KOKS) eelnõus (688 SE). Istungi lõpus soovitati algatajatel omavahel kokku leppida ja esitada selge plaan. A. Kiviberg rõhutas komisjoni soovi kuulata omavalitsuste esindajaid, keda teema otseselt puudutab ja kellel on vastav kogemus, et selgitada, mida eelnõu kaasa tooks, mida see teeks paremaks või halvemaks. Ta tutvustas külalisi ning andis sõna omavalitsuste esindajatele.

Janno Randmaa ütles, et eelnõu on arusaadav ja väärrib toetamist. Väikesaarte puhul ei ole määrav üksnes elanike arv, vaid tegelik tegevus saarel. Osmussaare näitel selgitas ta, et elanike arv kõigub ja selle aasta algusest on saar väikesaarte nimistus. Saarel on püsielanikud, kes tegelevad majandustegevusega, tegeletakse riigimaade hooldusega, Saar on turismiväärtusega ning valdavalt riigimaadel, mistõttu on oluline tagada transpordi toimimine. Sel aastal oli võimalik kasutada väikesaarte programmi toetust veesõiduvahendi soetamiseks. Rohkem tuleks arvestada saarte sotsiaalmajanduslikku väärtust, mitte ainult rahvaarvu. Ta lisas, et eelnõus tuleks üle vaadata ka püsiasiustusega väikesaarte seaduse paragrahv 5, mis käsitleb üldkogu kokkukutsumise kohustust. Üldkogu vajadus tuleks läbi vaadata elanike arvust sõltuvalt. Väikestes kogukondades, kus elab vaid neli või viis inimest ühes peres, saavutatakse kokkulepped nuginii ja regulatsioon peaks olema paindlik. Ta rõhutas omavalitsuse rolli elanike murede lahendamisel ja tõi näiteks osavallakogude süsteemi, mis aitab koguda arvamusi suure territooriumiga vallas. Saarevahid on olulised kontaktisikud ning varasem koostöö jäätmemajanduse teemal näitab, et suhtlus toimib. Tema hinnangul väärrib tähelepanu elanike piirmäära vähendamine ja üldkogude moodustamise kohustuse ülevaatamine.

Liis Lepik selgitas, et Saaremaa vallal on kolm püsiasiustusega väikesaart: Abruca, Vilsandi ja Kõinastu, kuid ükski neist ei ole viie elaniku piiri peal, mistõttu piirmäära osas kindlat seisukohta ei ole. Laevaliikluse korraldamine Abrukale ja Vilsandile nõuab vallalt igal aastal umbes 20 000 eurot lisaks riigi eraldatud vahenditele ja tasandusfondile. Kahe saarevahi miinimumpalgad lisavad veel ligi 30 000 eurot, seega on valla kulu riiklikult katmata osas umbes 50 000 eurot aastas. Tema hinnangul tuleb elanike piirmäära muutmise arutelul kindlasti arvestada omavalitsustele kulude kompenseerimisega, sest transpordi korraldamine on kallis. Saartel on palju erisusi, näiteks Kõinastu on täielikult eraomandis ja vallal ei ole seal ühtegi kinnistut. Täna on sinna võimalik minna teatud juhtudel jalgsi või sõidukiga Muhust. Väikesaarte programm on olnud suureks abiks, kuid taotluste maht ületab rahalisi võimalusi. Ta tõstas küsimuse, kas programm täidab algseid eesmärgi. Esineb palju erinevaid taotlusi, näiteks merepäästega seotud taotlusi, mis on küll oluline, kuid on küsimus, kas see on olnud väikesaarte programmi mõte algusest peale. Ta pidas mõistlikuks eelnõus pakutud üldkogu kvooruminormi leevendamist. Elanike piirmäära vähendamise korral peab aga olema selge reglement kulude kompenseerimiseks, sest tasandusfondi koefitsient ei kata kõiki kulusid.

Merje Muiso selgitas, et töötab Viimsi vallas planeeringute osakonnas ning omab seetõttu põhjalikumalt ülevaadet planeerimise teemadest. Ta nõustus varasemate seisukohtadega, et väikesaartel esineb arvukalt erisusi. Näitena tõi ta Prangli saare, kus on säilinud elujõuline asustus kogu nõukogude perioodi vältel, ning Naissaare, kus elanikkond on taastunud, kuid ajaloolise tähtsuse tõttu Tallinna kaitsel on seal metsade säilitamine sageli eelistatud inimeste ees. Viimsi valla koosseisu kuulub ka Keri saar, mis on strateegiliselt oluline eelpost, kus viibib saarevaht, kuid püsisustust ei ole. Kräsuli saar on väga väike ning seal elab üks perekond, mistõttu kõik soodustused on suunatud ühele perele. Aksi saarel on asustus kadunud looduskaitseliste piirangute tõttu. Ta rõhutas, et püsisustusega väikesaarte korra muutmisel tuleb arvestada lahenduste suure varieeruvusega ning seadus peaks looma ühtlase regulatiivse fooni. Probleemide vältimine sõltub eelkõige omavalitsuste ja partnerite koostöö kvaliteedist.

Pipi-Liis Siemann tõi välja, et menetluses on KOKS-i muutmise seaduse eelnõu, mis võimaldaks lahendada üldkogu otsustusõiguse ja kvoorumi küsimuse KOKS-i alusel. Selline lahendus oleks kõigile vastuvõetav ja oodatud. Samuti rõhutas ta, et väikesaare ja püsisustuse puhul langevad riigile ja omavalitsustele märkimisväärsed rahalised kohustused, sealhulgas avalike teenuste ja tagatiste pakkumine, sõltumata sellest, kas saarel on üks elanik või ajutine elanik. Tuleks kaaluda turismi olulisust ja soodustuste laiendamist, kuid samal ajal vähendada omavalitsuste kohustusi. Ta väljendas kahtlust, et omavalitsused ei pruugi sellisteks muudatusteks valmis olla.

Ando Kiviberg pöördus eelnõu esitajate esindaja Toomas Uiibo poole, paludes selgitada olukorda seoses varasemalt komisjonis arutatud probleemidega. Ta meenutas, et eelmisel arutelul jõuti arusaamani, et eelnõu kolm peamist küsimust on kas juba lahendatud või lahenduse protsessis ning soovis täpsustust, et komisjoni liikmetel oleks ühtne arusaam eelnõu hetkeseisust.

Toomas Uiibo selgitas, et KOKS-i muudatus võimaldab lahendada kvooruminõude küsimuse väikesaarte üldkogude kokkukutsumisel. Algatajad jagavad väikesaartel elavate inimeste muret, kuidas tagada sealne elukorraldus. Mis puudutab nõuet, et ka ühe elanikuga saar läheks püsisustustega väikesaarte nimistusse, tuleb arvestada mõistlikkuse printsiipi, millises mahus peavad teenused olema tagatud. Arutatud on võimalust vähendada teenuste mahtu, et omavalitsustel oleks jõudu pakkuda baasteenuseid. Ühe elanikuga saarele ei ole võimalik rajada tuletõrjejaama ega kooli, kuid eelnõuga otsitakse tasakaalustatud lahendust, mis arvestaks inimeste muret ja tagaks minimaalse vajaliku teenuse. Lisaks tõstatas ta küsimuse, mis vahe on teenuste tagamisel üksikule talule mandril ja üksikule elanikule saarel.

Madis Kallas märkis, et kuigi ta eelmisel korral ei saanud osaleda, peab ta oluliseks väikesaarte esindajate ärakuulamist komisjonis, kuna see on olnud nende korduv palve. Ta tõi esile küsimuse, kas olukord, kus saarel on kümme sissekirjutusega suvesaarlast, kuid talvel saar on tühi, erineb sisuliselt olukorrast, kus on üks püsielanik ja saar on aastaringselt kasutuses. Rahastamise ja toetamise kriteeriumid peavad eristama üks kuni viis elanikku ning suuremaid saari, kuid rõhutas, et riik ei suuda kunagi tagada samaväärseid tingimusi nagu suurematele püsisustusega saartele. Lõpetuseks uuris ta turvalisuse aspekti, kas ministriumid on pöördunud seoses geopoliitilise olukorraga ja Läänemere piirkonna katmata aladega, kus riigi kohalolek sisuliselt puudub.

Riina Nurmsaar kinnitas, et Siseministeerium ega Kaitseministeerium ei ole nende poole pöördunud turvalisuse teemal. Ta lisas, et ei ole kuulnud, et see oleks olnud nende jaoks murekoht, ning rõhutas, et puuduvad spetsialistide hinnangud. Seetõttu ei ole võimalik kommenteerida, kas ministeeriumid peavad seda probleemiks. Vastates Toomas Uibo küsimusele selgitas ta, et teenuste tagamine on kohaliku omavalitsuse pädevuses. Kui inimene elab metsas, on küsimus kas tegemist on avaliku või erateega. Kui tegemist on erateega, peab omavalitsus tagama talvise lumetõrje. Samamoodi on saarel. Ta rõhutas, et hoolimata püsisasustusega väikesaarte seadusest kohustab KOKS omavalitsusi korraldama elu kohapeal. Siin ei ole vahet, kas mandril või saarel. Kohalik omavalitsus peab tagama teenused võimaluste piires, mistõttu teenuste ulatus sõltub rahalistest ressurssidest. Ta tõi esile, et üksikule elanikule saarel ei saa tagada kõiki teenuseid samaväärselt, nagu ei saa seda ka metsa elama asunud inimesele mandril. Õiglusprintsip ja kulukus on peamised probleemid, kuna seadusesse soovitakse lisada kohustusi, mis on omavalitsustele väga kallid, jättes kõrvale KOKS-i põhimõtte, et kohalik elu tuleb korraldada olemasolevate vahendite piires.

Liis Lepik nõustus ministeeriumi esindaja seisukohaga ning lisas, et KOKS kehtib kogu haldusterritooriumil ning väikesaarte avalike teenuste pakkumine püsisasustusega väikesaarte seaduse alusel on oluliselt kulukam kui teenuste osutamine KOKS-i miinimumnõuete kohaselt. Tema sõnul seisneb peamine probleem just kuludes, mis kaasnevad seaduses ette nähtud teenuste tagamisega.

Janno Randmaa tõi esile, et väikesaarte seaduses sätestatud teenuste täielik tagamine on suur väljakutse, kuna seaduse paragrahv 3 näeb ette väga laiaulatuslikke kohustusi. Ta rõhutas, et teenuste osutamisel tuleb lähtuda vajadusest ja loogilisest toimimisest, mitte püüda igal juhul kõiki teenuseid luua. Saarte puhul tuleks keskenduda esmavajadustele, eelkõige liikumisvõimaluste tagamisele saare ja mandri vahel. Ta lisas, et tehniliste vahendite soetamine on saare elanikele keeruline. Jooksvad kulud peaksid jääma nende enda kanda. Tema hinnangul ei ole realistlik rajada igale saarele kiirabi või päästeteenuseid, vaid tuleb leida paindlikud lahendused, mis tagavad elementaarse ühenduse ja toimiva elukeskkonna.

Madis Kallas esitas Janno Randmaale küsimuse olukorra kohta, kus elanike arv saarel muutub väljakirjutuste tõttu ning saar ei kvalifitseeru enam püsisasustusega väikesaareks, kuigi vald peab teenuseid tagama kogu haldusterritooriumil. Algatajate eesmärk on leida lahendus, et sellised muutused ei mõjutaks rahastust ebaproportsionaalselt, näiteks tasandusfondi laekumise vähenemisel. Ta küsis, kas on õiglane, et püsisasustuse staatus kaob ühe elaniku lahkumisel, kuigi tegelik asustus säilib, ning kas selline süsteem on aktsepteeritav.

Janno Randmaa rõhutas, et elanike arv, kas kolm või viis, ei ole määrav, vaid oluline on, kas saarel on aastaringne elanik ja millised tegevused seal toimuvad. Ta tõi välja, et omavalitsus on seni katnud kulud oma eelarvest ka ilma riigipoolse toetuseta, kuid igasugune lisatoetus on abiks kui eesmärk on tegelikult hoida elu väikesaartel, mitte ainult deklaratiivselt. Väikesaarte seaduses on palju üldisi kohustusi, kuid nende rakendamisel tuleb lähtuda mõistlikkuse printsiibist ja tegevuspõhisest lähenemisest, et vältida ebarealistlikke nõudeid.

Ando Kiviberg märkis, et küsimusi on rohkem kui kommentaare ning arutelu ei ole seni selgust toonud. Ta soovis saada ülevaadet riigikaitsealistest aspektidest, sealhulgas Kaitseministeeriumi või mereväe hinnangut, kas tegemist on probleemiga, millega seaduse raames tuleb tegeleda, või on see juba lahendatud. Lisaks pidas ta oluliseks kuulata

väikesaarte esindajaid, kuna tema poole on selles küsimuses pöördutud. Ta tegi ettepaneku mitte liikuda menetlusotsuste juurde, vaid jätkata eelnõu esimese lugemise ettevalmistamist.

Kalle Laanet lisas kommentaarina, et kaitseministrina ei arutatud kordagi riigikaitse aspektist väikesaartel hakkamasaamist või elanike hoidmist, kuna riigikaitse ülesehitus põhineb teistel põhimõtetel. Sisejulgeoleku kontekstis võivad tekkida lisakohustused päästeteenuste osas, mida on arutusel korduvalt mainitud. Ta rõhutas vajadust määratleda miinimumnõuded, kui eesmärk on säilitada elu kõikjal Eestis, ning selgelt eristada kohustused, mis lasuvad riigil ja kohalikul omavalitsusel. Samuti tõstatas küsimuse, milliseid avalikke teenuseid tuleb tagada inimesele, kes otsustab vabatahtlikult väikesaarele elama asuda.

Merje Muiso rõhutas vajaduspõhist lähenemist, tuues esile, et saarte olukorrad on väga erinevad, kui mõni saar asub mandrile lähedal ja mõni väga kaugel, ei saa rakendada ühtset standardit. Ta toetas miinimumnõuete kehtestamist, kuid rõhutas eripära arvestamist ja paindlikkust. Üksikjuhtumi korraldusena tõi ta näite, et Pranglil on kool olemas ja Naissaarel elav laps saab seal koolis käia. Ta rõhutas, et kohalikul omavalitsusel on KOKS-ist tulenevad kohustused, kuid teenuste osutamine peab jääma konkreetsete vajaduste ja võimaluste piiresse.

Riina Nurmsaar lisas, et eripära ja vajaduspõhine lähenemine on juba praegu võimalik KOKS-i raames ning täiendav regulatsioon ei ole vajalik. Tema hinnangul hakkab arutelu liikuma suunas, kus soovitakse reguleerida midagi, mis on seaduses juba ette nähtud ja mida omavalitsused peavad niikuinii täitma.

Ando Kiviberg tegi ettepaneku mitte teha tänasel istungil menetlusotsuseid ja jätkata eelnõu esimese lugemise ettevalmistamist, rõhutades vajadust kuulata ära ka väikesaarte esindajad, kes on pöördunud personaalselt ja nende seisukohtade ära kuulamine oleks tema hinnangul vajalik.

Otsustati:

2.1. Jätkata arutelu komisjonis (konsensus: Ants Frosch, Madis Kallas, Ando Kiviberg, Anastassia Kovalenko-Kõlvart, Katrin Kuusemäe, Kalle Laanet, Evelin Poolamets, Pipi-Liis Siemann, Timo Suslov, Jaak Valge).

3. Vabariigi Valitsuse algatatud perekonnaseisutoimingute seaduse, rahvastikuregistri seaduse ja riigilõivuseaduse muutmise seaduse eelnõu (687 SE) kolmanda lugemise ettevalmistamine

Ando Kiviberg märkis, et eelnõu on läbinud keele- ja normitehnilise toimetuse ning on keeleliselt hästi koostatud. Keeletoimetusel on vaid väga üksikud tähelepanekud, mis on ekraanil näha. Ta lisas, et kolmanda lugemise lõpphääletuse otsuse tegi komisjon 21. oktoobri istungil. Praegu jääb üle kiita heaks üksikute keele- ja normitehniliste parandustega lõpptekst. Ta tegi ettepaneku teha menetluslik otsus.

Otsustati:

3.1. Kiita heaks kolmanda lugemise tekst (konsensus: Ants Frosch, Madis Kallas, Ando Kiviberg, Anastassia Kovalenko-Kõlvart, Katrin Kuusemäe, Evelin Poolamets, Pipi-Liis Siemann, Timo Suslov, Jaak Valge).

4. Kollektiivne pöördumine „Lõpetage e-hääletamine - vastuolu rahvusvahelise õigusega, EV Põhiseadusega“

Ando Kiviberg tutvustas kollektiivse pöördumise menetluskulgu. Kollektiivse pöördumisele on kogutud 1819 allkirja ning menetlusse võeti 9. septembril 2025, arutelu tähtaeg saabub 9. detsember ning otsuse tegemiseks on aega kuni 2026. aasta märtsini. Ta rõhutas, et arutelu alustatakse varakult, et vältida viivitusi, ning märkis, et täna kuulatakse seisukohad ära ja otsustamine võib toimuda uuel aastal.

Anastassia Kovalenko-Kõlvart märkis, et tema mäletamist mööda ei ole komisjon teinud ega vastu võtnud seisukohta, et menetluslikke otsuseid ei tehta. Kui mõni komisjoni liige teeb ettepaneku, on komisjoni esimehel kohustus panna see hääletusele.

Ando Kiviberg tänas tähelepanu juhtimise eest ning selgitas, et tutvustas praegu komisjoni võimalusi.

Jaak Valge ütles, et varasem põhiseaduskomisjoni esimees on keeldunud hääletusele panemast ettepanekuid, mis ei olnud Riigikogu kodu- ja töökorras võimalike otsuste loetelus. Ta uuris, kas praegusel juhul keeldutakse samuti hääletusele panemast, kui tehakse mõni muu lahendusettepanek.

Ando Kiviberg märkis, et selliseid olukordi tuleb hinnata kontekstipõhiselt.

A. Kiviberg tutvustas külalisi ja selgitas, et pöördumises tehakse ettepanek e-hääletamise peatamiseks. Pöördujad põhjendavad, et rikutud on EV põhiseadust ja rahvusvahelist õigust, e-hääletamise regulatsioon ei ole läbipaistev ja kontrollitav. Pöördujate väitel on e-hääletamise puuduseks hääletamissedeliga valijate seadmine ebasoodsamasse olukorda võrreldes elektrooniliselt hääletavate valijatega, samuti, et e-hääletamisel ei ole võimalik kasutada vaatleja õigusi. Seejärel andis ta sõna pöördumise esitajatele.

Olev Tomson rõhutas, et põhiseaduse § 60 ja § 156 sätestavad salajase hääletamise kohustuse. Tema hinnangul ei taga internetikeskkonnas toimuv e-hääletamine salajasust, mis on Riigikohtu 1. septembri 2005 otsuses (punkt 28) selgelt välja toodud. Riigikohus on märkinud, et salajasuse tagamiseks on vaja kontrollitavat keskkonda, mida seni ei ole loodud. Ta leidis, et e-hääletamine kontrollimatus keskkonnas on põhiseadusvastane, kuna salajasuse nõue ei ole täidetud. Samuti kritiseeris ta väidet, et uuesti hääletamise võimalus tagab salajasuse, nimetades seda demagoogiliseks ja loogikavastaseks. Ta märkis, et e-hääletamise õigustamine demagoogiliste väidetega vähendab usaldust põhiseaduse, Riigikogu ja Riigikohtu vastu ning kahjustab demokraatiat. Praegusel kujul toimuv e-hääletamine rikub põhiseaduse § 60 ja § 156 salajasuse nõuet, põhjustab ebavõrdset kohtlemist tavahääletajate suhtes ning seega ka põhiseaduse § 12 rikkumist. Lisaks leidis ta, et e-hääletamise seadustamisega rikuti põhiseaduse § 163 kehtestatud põhiseaduse muutmise korda, kuna muudeti salajasuse põhimõtet ilma nõuetekohase menetluseta. Ta kutsus Riigikogu üles tunnistama rikkumist ja tühistama e-hääletuse, märkides, et hiljem võib selle põhiseadust nõuetekohaselt muutes uuesti kehtestada.

Ando Kiviberg juhtis tähelepanu, et pöördumine, millele koguti 1819 allkirja, oli oluliselt

lühem kui praegu esitletav tekst. Ta andis sõna eelkõnelejale.

Olev Tomson sõnas, et põhiseaduskomisjonil on keskne roll tagada põhiseaduse täitmine, mitte üksnes sõnades, vaid ka tegudes. Komisjoni tegevusetus süvendab rikkumisi. Ta kritiseeris Riigikohtu varasemaid otsuseid, mis tema hinnangul on valed, ning leidis, et Riigikogu peab täitma põhiseaduse § 4 kohustust teostada parlamentaarset järelevalvet valitsuse ja kohtuvõimu üle. Ta kutsus komisjoni üles tegutsema ja vältima olukorda, kus Riigikogu loobub oma kontrollifunktsioonist, mis võib viia tõsiste tagajärgedeni.

Ando Kiviberg tänas pöördumise esindajaid ning andis sõna komisjoni liikmetele küsimuste esitamiseks.

Jaak Valge märkides, et praegusel komisjoni istungil sõltub otsus opositsiooniliikmete hääletamisest ja tõenäoliselt lükatakse pöördumises toodud ettepanek komisjoni liikmete enamuse poolt tagasi. Ta tõi välja, et Eestis puudub rahvaalgatuse korras rahvahääletuste ja erakorraliste valimiste esilekutsumise võimalus, mis on olemas Lätis ja Leedus. Kodanike peamine kaasaráákimise võimalus on kollektiivsete pöördumiste esitamine, kuid nende menetlemine on tema hinnangul ebamõistlikult pikk ja keerukas. Ta tunnustas komisjoni esimeest, et pöördumise arutelu ei ole lükatud viimasele hetkele, ning palus pöördumise esitajatel kommenteerida menetlustähtaegade sobivust ja täpsustada, kas nad eelmise esitatud kollektiivse pöördumise puhul komisjoni istungile kutsuti.

Henn Leetna kinnitas, et kollektiivse pöördumise esitajat ei kutsutud eelmisel korral komisjoni istungile, kuigi Riigikogu kodu- ja töökorra seadus näeb ette kirjaliku kutse saatmise.

Ando Kiviberg märkis, et see toimus enne tema ametiaega. Ta palus seda väidet kontrollida, kuulates ära ka teise poole.

Henn Leetna ütles, et menetlusaeg komisjonis võiks olla lühem, kuid selle otsustab komisjon ise.

Olev Tomson tõi isikliku näite, viidates varasemale kogemusele julgeolekuasutuste järelevalve erikomisjoniga, kus aasta aega ei ole teda kutsutud komisjoni istungile. Komisjonis oli jutuajamine, kuid ametlikku istungit ei olnud. Ta väljendas pettumust sellise olukorra üle.

Pipi-Liis Siemann esitas küsimuse, kas pöördumise esitajate seisukoht on, et Riigikogu erinevad koosseisud, poliitilised jõud ja Riigikohtu lahendid on olnud põhiseadusvastased ning ignoreerinud pöördujate välja toodud probleemkohti. Ta lisas, et Riigikohus on kohustatud teostama põhiseaduslikkuse järelevalvet, kui kahtlus tekib kaebuse või protesti menetlemisel.

Olev Tomson kinnitas, et temast on õigesti aru saadud. Tema hinnangul on see nii, sest e-hääletamise kehtestamine tähendas sisuliselt põhiseaduse §-i 156 muutmist. Ta rõhutas, et selline muudatus oleks pidanud toimuma põhiseaduse XV peatükis sätestatud korras nagu kevadel nõuetekohaselt tehti aga mitte tavalise seadusega,

Evelin Poolamets tänas pöördumise esitajat ja viitas uuringutele, mille kohaselt e-valimisi usaldab täielikult vaid 28% vastanutest, 29% ei usalda üldse ning 13% pigem usaldab, kusjuures usaldamatus kasvab. Ta märkis, et Soome ei korralda e-valimisi just usaldusväärse olulisuse tõttu ning palus hinnangut, kas usaldusväärst tuleks eelistada mugavusele.

Olev Tomson nõustus, et usaldusväärus peab olema olulisem kui mugavus, viidates Soome ja Läti seisukohtadele, mis on tema sõnul veelgi kriitilisemad e-hääletuse suhtes. Ta märkis, et enamik Euroopa riike ei kasuta e-hääletust sellisel kujul ning väljendas muret, et mugavuse eelistamine põhimõtetele õõnestab rahva usaldust ja süvendab konflikte. Ta leidis, et olukord vajab põhimõttelist muutust ja poliitikute arusaama, kuidas taastada usaldus demokraatia vastu.

Ando Kiviberg palus täpsustada, kas pöördumise loogika põhineb üksnes argumendil, et e-hääletuse puhul ei ole võimalik tagada salajasust samaväärselt kabiinis sedeliga hääletamisega. Ta tõi näite juhtumitest, kus sedelihääletuse salajasust on rikutud, näiteks sedeli pildistamise tõendusena hüvise saamiseks, ning küsis, kas sellised rikkumised ei muuda ebausaldusväärseks ka sedelihääletamist.

Olev Tomson palus mitte kasutada demagoogilisi võtteid ja rõhutas, et riskide hindamine on oluline, kuna ühtegi hääletusviisi ei saa pidada 100% turvaliseks. Ta märkis, et sedelihääletuse rikkumised on valimiskomisjoni vastutus, kuid e-hääletuse osakaalu kasv, mis on praegu umbes 50% valijatest, muudab probleemi olulisemaks ja suurendab vajadust usaldusväärse tagamiseks.

Ando Kiviberg selgitas, et mõistab pöördumise esitajate positsiooni, kuid tõi välja hääletaja vaatenurga, rõhutades, et talle on sobinud nii sedeliga kui elektrooniline hääletamine. Ta leidis, et e-hääletuse keelamine piiraks valijate võimalusi ja mugavust, tuues võrdluseks e-panganduse keelamise absurdsuse.

Evelin Poolamets märkis, et e-hääletus võib oluliselt kahjustada usaldusväärst, kuna see loob soodsa pinnase hääle ostmiseks. Sülearvutit saab kasutada valimiskastina, millega liigutakse kogukondades ja viiakse läbi ostu-müügitehinguid, kui inimesel on ID-kaart olemas. Pabersedeliga hääletamisel ei ole võimalik sellisel viisil kuritegu toime panna, kuid elektrooniline süsteem muudab selle kurikaelte jaoks mugavaks. See on oluline aspekt, mida e-hääletuse puhul arvestada, ning annab täiendava põhjuse, miks see tuleks lõpetada.

Jaak Valge tõi välja, et Riigikantselei uuringu kohaselt ei usalda 42% Eesti kodanikest e-valimisi täielikult või pigem ei usalda. Ta rõhutas, et ei soovi võtta seisukohta, kas e-valimisi moonutatakse, kuid selline osakaal on erakordselt suur ja mujal maailmas pole valimiste suhtes nii suurt umbusku. Ta pöördus komisjoni esimehe poole, küsides, kas mugavus kaalub üles ühiskonna sidususe. Tema sõnul võiks kaaluda, kas on õigustatud jätta kahtlused kõrvale mugavuse nimel, kui teisel pool on võimalus tugevdada usaldust ja sidusust.

Ando Kiviberg vastas, et 42% inimestelt, kes ei usalda e-hääletust, ei võeta midagi ära, sest neil on alati võimalus kasutada pabersedeliga hääletamist. Küll aga piiraks e-hääletuse lõpetamine tema enda ja teiste e-hääletamise võimalusi, mistõttu ta ei nõustu väitega, et

tegemist on ühiskonna sidususe küsimusega. Usaldusvääruse teemal rõhutas ta, et komisjon on seda teemat põhjalikult käsitlenud, istungid on olnud avalikud ja läbipaistvad ning OSCE/ODIHR raportit arutati koos raporti koostajatega. Raport edastati Justiits- ja Digiministeeriumile koos ettepanekuga kaaluda seadusandluse täpsustamist. Ta kinnitas, et pöördumisi vaadatakse läbi tähelepanelikult ja lugupidavalt ning komisjon on tegutsenud vastutustundlikult. Tema hinnangul ei ole e-hääletus ühiskonna sidususe seisukohalt riskantne, tuginedes kogemusele ja faktidele, mis talle teada on.

Olev Tomson viitas 2009. aasta Euroopa Inimõiguste Kohtu lahendile, kus on öeldud, et ebavõrdne kohtlemine võib olla teatud tingimustel põhjendatud, kuid selleks peavad olema mõjuvad põhjused. Tema hinnangul ei loeta mugavust selliseks põhjuseks, erinevalt olukordadest, kus inimene on haige ega saa valimisjaoskonda minna. Ta tõi esile, et vastus küsimusele peitub selles lahendis. Ta puudutas ka OSCE/ODIHR-i raportit, märkides, et viimastes osades on toodud välja mitmed seaduse puudused, mis vajavad kohendamist ja tema arvates ei ole neid piisavalt parandatud. Selles suhtes on see raport ebamäärasuse sümbol, fakt on see, et seal ei kiidetud midagi heaks. Samuti meenutas ta Riigikohtu 2005. aasta otsust, kus tulid samuti esile puudused.

Ando Kiviberg täpsustas, et OSCE/ODIHR-i raportid ei anna kunagi hinnangut heakskiidu või hukkamõistu vormis, vaid toovad välja tugevused ja puudused ning esitavad soovitusi. Vastutus nende arvesse võtmiseks ja elluviimiseks jääb raporti adressaadile. Raport ei ütle kunagi, kas miski vastas või ei vastanud, vaid osutab probleemidele ja pakub lahendusi.

Jaak Valge lisas, et tunnustab praegust komisjoni esimeest vastutustundliku tegutsemise eest kollektiivsete pöördumiste käsitlemisel, kuid ei nõustu tema väidetega antud teemal. Ta kritiseeris argumenti, et e-valimiste usaldamatuse korral tuleks hääletada paberiga, märkides, et see ei lahenda probleemi. Kui e-hääli võidakse võltsida ja 42% inimesi peab süsteemi ebausaldusväärseks, ei taga paberhääletus valimistulemuste vastavust tegelikule tahtele, kuna e-hääletus jääb endiselt kehtima. Usaldamatuse korral ei saa usaldada ka valitavate institutsioonide koosseisu, mis tema hinnangul kujutab endast veel suuremat ohtu ühiskonna sidususele.

Anastassia Kovalenko-Kõlvart tegi ettepaneku, et tulenevalt Riigikogu kodu- ja töökorrast on komisjonil võimalik pöördumise alusel algatada eelnõu. Ta palus panna hääletusele ettepaneku algatada komisjoni poolne eelnõu, mille sisu võib otsustada hiljem, ning esitada see Riigikogu täiskogule, kus tehakse lõplik otsus.

Ando Kiviberg lisas, et juhul kui ettepanek eelnõu algatamiseks saab toetuse, tuleb määrata selle eestvedaja. Ta küsis, kas A. Kovalenko-Kõlvart oleks nõus olema eestvedajaks eelnõu algatamisel.

Anastassia Kovalenko-Kõlvart nõustus ettepanekuga ja lisas, et võib-olla soovivad ka teised komisjoni liikmed liituda ja olla algatajateks.

Ando Kiviberg teatas, et paneb hääletusele A. Kovalenko-Kõlvarti ettepaneku algatada kollektiivsest pöördumisest tulemevalt komisjoni poolt vastav eelnõu (poolt 4: Ants Frosch, Anastassia Kovalenko-Kõlvart, Evelin Poolamets, Jaak Valge; vastu 5: Madis Kallas, Ando Kiviberg, Katrin Kuusemäe, Pipi-Liis Siemann, Timo Suslov; erapooletuid 0). Ettepanek ei

leidnud toetust.

Anastassia Kovalenko-Kõlvart tegi järgmise ettepaneku: tulenevalt Riigikogu kodu- ja töökorrast võiks komisjon algatada Riigikogu täiskogus olulise tähtsusega riikliku küsimuse arutelu (OTRK) e-valimiste teemal. Ta märkis, et põhiseaduskomisjonil ei ole pikka aega olnud sellist arutelu. Ta lisas, et e-valimiste teema on juba olnud avalikul istungil ning arvestades selle olulisust, võiks korraldada arutelu täiskogu saalis. Ta palus ettepaneku hääletusele panna.

Ando Kiviberg pani hääletusele A. Kovalenko-Kõlvarti ettepaneku algatada Riigikogu täiskogus e-valimiste arutelu OTRK-na (poolt 4: Ants Frosch, Anastassia Kovalenko-Kõlvart, Evelin Poolamets, Jaak Valge; vastu 5: Madis Kallas, Ando Kiviberg, Katrin Kuusemäe, Pipi-Liis Siemann, Timo Suslov; erapooletuid 0). Ettepanek ei leidnud toetust.

Ando Kiviberg tegi ettepaneku mitte nõustuda pöördumises esitatud ettepanekuga ning lükata esitatud ettepanek Riigikogu kodu- ja töökorra seaduse § 152¹³ punkti 5 alusel tagasi. Ta pani ettepaneku hääletusele.

Otsustati:

4.1. Mitte nõustuda pöördumises esitatud ettepanekuga ning lükata esitatud ettepanek Riigikogu kodu- ja töökorra seaduse § 152¹³ punkti 5 alusel tagasi (poolt 5: Madis Kallas, Ando Kiviberg, Katrin Kuusemäe, Pipi-Liis Siemann, Timo Suslov; vastu 4: Ants Frosch, Anastassia Kovalenko-Kõlvart, Evelin Poolamets, Jaak Valge; erapooletuid 0).

5. Kollektiivne pöördumine „Nõuame sotsiaalminister Karmen Jolleri tagasiastumist“

Ando Kiviberg selgitas, et arutluse all on kollektiivne pöördumine „Me nõuame sotsiaalministri Karmen Jolleri tagasiastumist“, mille kontaktisik on Anton Petrov. Pöördumine kogus 1455 allkirja ning pöördumine võeti menetlusse 9. septembril. Arutamise tähtaeg on 9. detsember ja otsuse tegemise tähtaeg 9. märts 2026, seega ollakse ajagraafikus heal järjel. Pöördumises viidatakse tervishoiusüsteemi kriisile, arstijärjekordade pikenemisele, ravimite hinnatõusule ja usalduse langusele valitsuse vastu. Karmen Jollerit peetakse olukorra kontrolli alla saamises ebaõnnestunuks. A. Kiviberg andis seejärel sõna Anton Petrovile pöördumise tutvustamiseks ja komisjoni liikmetele küsimuste esitamiseks.

Anton Petrov tutvustas kollektiivset pöördumist, mille eesmärk on juhtida tähelepanu süvenevale kriisile Eesti tervishoiusüsteemis ja sellega seotud vastutusele. Pöördumine algatati augustis ning kogus 1455 allkirja. Tervishoiusüsteem on ülekoormatud, arstijärjekorrad ei vähene, ravimite hinnad tõusevad ja avalikkuse usaldus juhtimise vastu on langenud. Statistika näitab krooniliste haiguste kasvu ja esmatasandi arstiabi ülekoormust. Sotsiaalminister Karmen Joller on tunnistanud lahenduste puudumist ning katkestanud suhtluse mitmete patsientide ja puudega inimeste esindusorganisatsioonidega. Petitsiooni toetajad leiavad, et vastutus lasub ministril, kelle juhtimisel on tekkinud läbipaistvuse probleemid Tervisekassa nõukogus, sealhulgas kulutused suvepäevadele ja koolitustele, mis on tekitanud avalikkuses pahameelt. Puuduvad meetmed ravimite hinna tõusu leevendamiseks ning puudub sisuline koostöö patsientide organisatsioonidega. Petitsioon pakub ka lahendusi: otsustusvõimeline juhtimine, Tervisekassa sõltumatu audit, läbipaistvuse suurendamine, koostöö taastamine, mehhanism ravimite hinna piiramiseks, esmatasandi arstiabi tugevdamine

ja arstide rahastuse kasv. Ta palus komisjonil saata pöördumine edasi Riigikogu täiskogule, et hinnata võimalust usaldushääletuseks sotsiaalministri suhtes ning taastada vastutus ja usaldus tervishoiu juhtimises. Eesmärk on tagada kõigile Eesti inimestele paremini toimiv ja kättesaadav tervishoiuteenus.

Ando Kiviberg tänas külalist pöördumise tutvustuse eest ning andis sõna komisjoni liikmetele küsimuste esitamiseks.

Anastassia Kovalenko-Kõlvart rõhutas, et Keskerakond toetab seda kollektiivset pöördumist ning on varem nõudnud sotsiaalminister Karmen Jollieri tagasiastumist seoses Tervisekassa juhtimisprobleemidega. Minister ei ole siiani vastutust võtnud, kuigi on ilmnenud uusi viiteid probleemidele ka Sotsiaalministeeriumi rahakasutuses, samuti esineb korralduse puudujääke. A. Kovalenko-Kõlvart tegi ettepaneku viia selle pöördumisega seotud arutelu Riigikogu täiskogu istungile, viidates pöördumise esindaja sellekohasele selgele soovile. Kuna komisjon ei saa algatada ministrile umbusaldusavaldust, saavad selle algatada hiljem Riigikogu liikmed. Ettepanekuna palus ta panna hääletusele komisjoni otsuse algatada sellel teemal täiskogus olulise tähtsusega riikliku küsimuse (OTRK) arutelu.

Ando Kiviberg selgitas, et enne hääletuste juurde asumist on oluline tuletada meelde seaduslik raamistik. Pöördumises tehtud ettepanek algatada sotsiaalministri tagasiastumine ei ole kooskõlas Vabariigi Põhiseaduse § 97-ga, mille kohaselt saab umbusaldusavalduse algatada vähemalt viiendik Riigikogu liikmetest. Alatised komisjonid, sealhulgas põhiseaduskomisjon, ei oma selleks pädevust. Umbusaldusavaldus saab tulla Riigikogu liikmete initsiatiivina.

Evelin Poolamets märkis, et selline pöördumine ühe ministri suunas on erakordne, mis viitab olukorra tõsidusele. Samas rõhutas ta, et komisjonil puuduvad menetluslikud võimalused algatada umbusaldusavaldust või koostada vastavalt pöördumisele eelnõu. Ainus realistlik võimalus komisjoni tasandil on, nagu A. Kovalenko-Kõlvart juba välja tõi, algatada täiskogus sellel teemal OTRK arutelu, mis võimaldaks teema viimise Riigikogu täiskogu istungile.

Ando Kiviberg lisas, et komisjoni võimalused pöördumiste menetlemisel ei piirdu üksnes arutelude või hääletustega. Üheks võimaluseks on suunata pöördumine edasi pädevale institutsioonile, näiteks Vabariigi Valitsusele. See annaks võimaluse hinnata täitevvõimu tasandil pöördumises esitatud probleeme ja kaaluda vastavaid samme.

Anastassia Kovalenko-Kõlvart selgitas, et tema ettepanek käsitleda pöördumist OTRK arutelu vormis tuleneb algataja selgest soovist viia teema Riigikogu täiskokku. Ta viitas Riigikogu kodu- ja töökorra seadusele, mis annab komisjonile mitmeid võimalusi pöördumiste menetlemiseks, sealhulgas probleemi lahendamisele muul viisil. Näiteks võiks komisjon algatada läbirääkimised fraktsioonidega, et leida umbusaldusavalduse algatamiseks vajalikud 21 häält. Samas märkis ta, et ettepanek edastada pöördumine Vabariigi Valitsusele seisukoha kujundamiseks ei tundu sisuliselt otstarbekas, kuna valitsuse seisukoht on tema hinnangul etteaimatav. Seetõttu pidas ta OTRK arutelu algatamist kõige mõistlikumaks lahendusviisiks.

Ando Kiviberg pani hääletusele A. Kovalenko-Kõlvarti ettepaneku algatada sellel teemal OTRK arutelu (poolt 2: Anastassia Kovalenko-Kõlvart, Evelin Poolamets; vastu 4: Ando

Kiviberg, Katrin Kuusemäe, Pipi-Liis Siemann, Timo Suslov; erapooletuid 0). Ettepanek ei leidnud toetust.

Ando Kiviberg tegi ettepaneku lükata esitatud ettepanek tagasi. Ta pani ettepaneku hääletusele.

Otsustati:

5.1. Esitatud ettepanek tagasi lükata (poolt 4: Ando Kiviberg, Katrin Kuusemäe, Pipi-Liis Siemann, Timo Suslov; vastu 2: Anastassia Kovalenko-Kõlvart, Evelin Poolamets; erapooletuid 0).

6. Info ja muud küsimused

Ando Kiviberg teavitas, et 12. novembril kell 15–18 toimub Riigikogu liikmetele põhiseaduse teemaline koolitus Toompea 1 majas. Koolituse eesmärk on anda liikmetele teadmised, kuidas veenduda, et nende algatatud eelnõud on kooskõlas põhiseadusega.

A. Kiviberg selgitas kohustust viia Riigikogu otsuse alusel läbi olulise tähtsusega riikliku küsimuse (OTRK) arutelu kodanikuühiskonna arengu teemal. Vastavalt 12. veebruari 2022 otsusele peab põhiseaduskomisjon iga kahe aasta järel korraldama sellise arutelu. Sellele eelnes kolme komisjoni ühine istung fookusteemal, mis toimus 18. novembril 2024 teemal „Tugev kodanikuühiskond kui demokraatia alustala“. Nüüd tuleb pöörduda Riigikogu juhatuse poole ettepanekuga võtta OTRK täiskogu päevakorda 20. novembril 2025. Teema on Eesti kodanikuühiskonna arengu rakendamise kontseptsiooni arutelu. Ettekandega esineb doktor Mari-Liis Jakobson ja doktor Külli Taro, samuti siseminister Igor Taro. Lisaks eelnimetatud külalistele peab ettekande ka põhiseaduskomisjoni esimees. A. Kiviberg küsis liikmetelt nõusolekut sellise kirja väljasaatmiseks, rõhutades, et see tuleneb Riigikogu otsusest.

Otsustati:

6.1. Saata juhatusele kiri ettepanekuga võtta 20.11.2025 istungi päevakorda olulise tähtsusega riikliku küsimusena „Eesti kodanikuühiskonna arengu rakendamise kontseptsiooni arutelu“ arutelu. (konsensus: Ando Kiviberg, Anastassia Kovalenko-Kõlvart, Katrin Kuusemäe, Evelin Poolamets, Pipi-Liis Siemann, Timo Suslov).

(allkirjastatud digitaalselt)
Ando Kiviberg
juhataja

(allkirjastatud digitaalselt)
Markus Veia
protokollija